

DE LEPROZEN IN DE KWARTIEREN BRUGGE EN HET BRUGSE VRIJE. NIEUWE CIJFERS.

DR. GRIET MARÉCHAL

In de kennis over de lepra in het verleden blijft een belangrijk hiaat : het aantal leprozen, het percentage van de bevolking dat was aangetast en de evolutie van dit percentage doorheen de XIIde tot en met de XVIde eeuw is tot nu toe weinig duidelijk.

De lepra kende ten gevolge van de kruistochten een nieuwe verspreiding. Maar voor de XIIde en XIIIde eeuw ontbreken cijfers over leprozen zo goed als volledig. Wel beschikten heel wat steden vooral vanaf de tweede helft van de XIIe eeuw over een leprozerie, waar de leprozen afgezonderd leefden van het gezonde bevolkingsdeel. In de XIIIde eeuw was dit met iedere agglomeratie van enig belang het geval¹. Maar in de XIVde eeuw waren reeds vele leprozerieën zo goed als verlaten. Zo bleven van de 220 leprozerieën, in de XIIde eeuw in Engeland en

Gebruikte afkorting : A.B.V.H.G.: Annalen van de Belgische Vereniging voor Hospitaalgeschiedenis.

1. P. BONENFANT, *Les hôpitaux en Belgique au Moyen Age*, A.B.V.H.G., III, 1965, p. 16-17. Een goed overzicht biedt A. VIAENE, *Leprozen en leprozerijen in het oude graafschap Vlaanderen*, Brugge (Gidsenbond) 1962 ; ook verschenen in *Collationes Brugenses et Gandavenses*, VII, 1961, p. 289-314, 551-561 en VIII, 1962, p. 122-127.

Schotland gesticht, er veel leeg of bijna leeg in de XIVde eeuw². In het bisdom Parijs telden in 1351 slechts 35 van de 59 leprozerieën nog leprozen en 7 lagen in ruïne³. Daaruit wordt afgeleid dat de ziekte in de twee voorgaande eeuwen een hoogtepunt kende, omdat de oprichting van de vele instellingen toch aan een behoefte zal beantwoord hebben.

Er was dus in de XIVde eeuw een overaanbod aan leprozerieën en dit reeds kort na de oprichting. Men kan zich afvragen of de verspreiding van de ziekte dan na enkele generaties niet enkel afgeremd, maar zelfs fel teruggedrongen was? En in welke mate de bezetting van leprozerieën een juiste weerspiegeling was van de verspreiding van de ziekte, meer in het bijzonder of uit het ontbreken van leprozen in leprozerieën het verdwijnen van de ziekte mag afgeleid worden?

Laat zich bij ons een zelfde evolutie vaststellen? Het ontstaan van de vele leprozerieën in de XIIde en XIIIde eeuw drong zich — afgezien van een toename van de lepra — des te meer op door de concentratie van de bevolking in de steden. Daardoor werden de besmettingskansen groter en werd afzondering meer noodzakelijk. De nieuwe plutocratie in de steden wilde een eigen structuur, eigen instellingen voor zieken en armen, wilde zich bij gelegenheid duidelijk afzetten tegenover het platteland. De instellingen die onderhoud van lange duur verschaften — dat waren in de XIIIde eeuw vooral de leprozerieën — wilde ze bovendien uitsluitend ten goede laten komen van de burgers, van de eigen groep. Noodzakelijke voorwaarde om recht te kunnen doen gelden op levenslang onderhoud of prebende werd al vlug het burger (eventueel ingezetene) zijn van een bepaalde omschrijving. In de periode 1220-1250 is die evolutie voltrokken⁴. Wie niet opgenomen kon worden leefde dan als akkerzieke. Maar

2. M. FOUCAULT, *Folie et déraison. Histoire de la folie à l'âge classique*, Paris 1961, p. 5.

3. L. LE GRAND, *Les Maisons-Dieu et léproseries du diocèse de Paris*, Nogent-le-Rotrou 1899, p. XLVII-XLVIII en XC-XCI.

4. G. MARÉCHAL, *De sociale en politieke gebondenheid van het Brugse hospitaalwezen in de middeleeuwen*, *Standen en Landen* nr. 73 Kortrijk-Heule, 1978, p. 190-198, 283.

over deze laatste categorie is er weinig geweten, tenzij over hun woonplaatsen, soms iets over hun organisatievorm bij uitstek : de Gilde.

Het verzwaren van de toegangsmodaliteiten kan de bevolking in de leprozerieën hebben doen afnemen. Naast dit sociaal/institutioneel element kan een reële afname van lepra mede aan de basis gelegen hebben van het leeglopen van de leprozerieën. Modern onderzoek heeft immers uitgewezen dat lepra weinig besmettelijk is, zeker bij een minimum aan hygiëne. Zo is het mogelijk dat de doorgevoerde afzondering reeds betrekkelijk vlug vruchten zou afgeworpen hebben. Franse auteurs wijzen ook op de gevolgen van de *combustio leprosum*, het op de brandstapel brengen van die mensen. In 1321 ging men vooral in Frankrijk op grote schaal over tot het uitroeien van leprozen en Joden onder de beschuldiging de drinkwaterputten te vergiftigen⁵. Maar dit mag niet tot Vlaanderen uitgebreid worden. Daar waren er volgens ons onderzoek in de XIVde eeuw nog heel wat lepralijders, zeker in de eerste helft van de eeuw. Te Brugge waren er kort voor 1320 enkel in de leprozerie reeds 32 leprozen. Daar in 1331 de toegang tot de Gilde werd beperkt tot de eigen inwoners, mag afgeleid worden dat ook de akkerzieken talrijk waren. De verhouding leprozenbevolking wordt geschat op circa twee per duizend⁶. De lange klachtenlijst van de Gentse leprozen in 1349, die onder meer het karige voedsel en vooral de gebrekkige huisvesting als onderwerp had, laat veronderstellen dat ook daar de leprozen nog sterk in aantal waren⁷. We achten het ook betekenisvol dat in de XIVde eeuw een systeem van hoofdleprozerieën funktioneerde waarbij de leprozenhuizen van Brugge, Gent en

5. A. BOURGEOIS, *Lépreux et maladreries du Pas-de-Calais (Xe-XVIIIe siècles)*, Mémoire de la Commission Départementale des Monuments Historiques du Pas-de-Calais, XIV/2, Arras 1972, p. 68 ; L. LE GRAND, op. cit., p. XCIX-CVI ; J. IMBERT, *Les hôpitaux en droit canonique*, L'Église et l'État au Moyen-Âge, VIII, Paris 1947, p. 178-180.

6. Als noot 4, p. 215-216.

7. C. DE CONINCK en W. BLOCKMANS, *Geschiedenis van de Gentse Leprozerie «Het Rijke Gasthuis» vanaf de stichting (ca. 1146) tot omstreeks 1370*, A.B.V.H.G., V, 1967, p. 21-23 en Stadsarchief Gent, Jaarregisters van de Keure reeks 301 nr. 1 f° 32 r°-33 v°.

Ieper, en enkel die, als onderzoekscentra in Vlaanderen fungeerden⁸. Aan het tot stand komen van deze organisatie zullen de vele leprozen niet vreemd geweest zijn.

Ter vergelijking nog dit : voor het nabij gelegen Pas de Calais wordt voor de XIIIde en XIVde eeuw een leproos bevolkingsdeel van twee à vier per duizend waarschijnlijk geacht⁹.

Pas in de XVde eeuw blijken de leprozerieën heel dun bevolkt. Vele telden slechts een of twee leprozen, andere waren leeg. Vanaf die eeuw, soms vanaf het einde van de vorige zijn er rekeningen van stedelijke leprozerieën bewaard, bv. voor Brussel¹⁰, Leuven¹¹, Oudenaarde¹², Brugge¹³, Namen¹⁴, Mons¹⁵, Amiens¹⁶ en zeer fragmentair voor Saint-Omer¹⁷ en Tienen¹⁸.

Er moet echter zeer nadrukkelijk op gewezen worden dat — afgezien van de lacunes — bij middel van de rekeningen slechts die leprozen kunnen gerepereerd worden die als bevoorrechten, als *prebendarii*, in de stedelijke leprozerie leefden. Dat dit maar een fragmentair beeld geeft van het totale aantal leprozen van een agglomeratie is heel duidelijk daar waar uitzonderlijk ook het

8. G. MARÉCHAL, *Lepra-onderzoek in Vlaanderen (XIVde-XVIde eeuw)*, A.B.V.H.G., XIV, 1976 (1978), p. 35-40.

9. A. BOURGEOIS, op. cit., p. 69.

10. P. BONENFANT, *L'ancienne léproserie Saint-Pierre à Bruxelles*, A.B.V.H.G., III, 1965, p. 92-93.

11. A. UYTTEBROUCK, *Séquestration ou retraite volontaire ? Mélanges offerts à G. Jacquemijns*, Brussel 1968, p. 618-622.

12. J. WALTERS, *De lazarij van Audenaerde*, Handelingen Oudheidkundige en Geschiedkundige kring van Audenaerde, IV, 1912, p. 24.

13. Als noot 4, p. 345-346.

14. J. BORGNET, *Les Grands-Malades (à Namur)*, Namur 1850, p. 51 en 106.

15. P. HEUPGEN, *Extraits des comptes de l'hôpital des lépreux. Hôpital Saint-Lazare ou Saint Ladre de Mons*, Mons 1931, p. 14-16.

16. J. GODARD, *La maladrerie de Saint-Ladre et la condition des lépreux à Amiens au Moyen-Age*, Bulletin de la Société des Antiquaires de Picardie, XXXV, 1933-1934, p. 235-237.

17. G. DELAMOTTE, *La lèpre à Saint-Omer*, Mémoires de la Société des Antiquaires de la Morinie, XXXI, 1913, p. 123 en 165.

18. H. DELVAUX, *De leprozerij Dalenbroek te Tienen*, A.B.V.H.G., VII, 1969, p. 11-12.

aantal leprozen bekend is dat niet in de stedelijke leprozerie terecht kon. Dit was bv. het geval te Brugge waar naast de bewoners van het stedelijke leprozenhuis, vanaf 1479 het aantal akkerzieken bekend is (met hiaten in 1490-1491 en 1527-1536).

*Gemiddeld aantal leprozen dat te Brugge leefde als akkerzieke of als prebendegenieters in de leprozerie*¹⁹

	akkerzieken	prebende- genieters
laatste kwart XVde eeuw	bijna 14	4
eerste kwart XVIde eeuw	14	6 à 7
tweede kwart XVIde eeuw	14	bijna 13
derde kwart XVIde eeuw	6	9

In de XVde en eerste helft van de XVIde eeuw leefden dus steeds meer leprozen buiten dan binnen de leprozerie. Vooral in het laatste kwart van de XVde en eerste kwart van de XVIde eeuw was het verschil groot.

Dat slechts een klein gedeelte van de leprozen van een stad in het stedelijke leprozenhuis verbleef, werd ook voor Leuven vastgesteld²⁰. Te Oudenaarde en te Amiens leefde het gros der leprozen op het platteland, zij het niet exakt te bepalen hoeveel²¹.

Enkel rekening houden met de bewoners van de stedelijke leprozerieën om een schatting te maken van het leproze bevolkingsdeel, geeft dus een erg vervalst beeld.

Zijn cijfers van leproze prebendegenieters zeldzaam, ze ontbreken zo goed als volledig van de akkerzieken. A. Bourgeois moest voor het gebied van de Pas de Calais vaststellen dat de akkerzieken er nooit geteld waren. Voor Vlaanderen staan we niet helemaal voor een vraagteken. De cijfers van de Brugse

19. Als noot 4, p. 345-349.

20. A. UYTTEBROUCK, op. cit., p. 624.

21. J. WALTERS, op. cit., p. 24 en J. GODARD, op. cit., p. 190 en 235.

akkerzieken vermeldden we reeds. Bovendien is er ook cijfermateriaal, zij het dan voor de XVIde eeuw, voor het Brugse Vrije. Bewaard bleef immers het register met de geïnde lidgelden van de akkerzieken voor de periode 1522-1557²².

De akkerzieken van het Brugse Vrije leefden in verplicht gildeverband. Deze gilde met centrum te Koekelare werd bestuurd door deken en eed, plaatselijk vertegenwoordigd door onderdekens. Zij waren allen leproos. De gilde had een belangrijk recht te verdedigen, het bedelrecht. Dit was aan een bepaalde reglementering onderworpen, terwijl anderzijds sterk op het bedelmonopolie diende gewaakt. Voor het toezicht op het onderhoud van de reglementen, zowel de hygiënische voorschriften als het bedelrecht, was deze organisatie in het leven geroepen. Het gilddegeld van de akkerzieken werd jaarlijks aan de hofmeester overgemaakt. Hij was geen leproos en werd aangesteld door de magistraat van het Vrije²³. Het zijn de overzichten van de lidgelden die aan hem werden betaald, die bewaard bleven.

De eerste bijlage geeft het overzicht van het aantal akkerzieken per woonplaats in het Brugse Vrije in de periode 1522-1525, de tweede het totale aantal akkerzieken in de jaren 1522-1557.

In bijlage 1. vallen sommige plaatsen op door een concentratie van leprozen : Aatrijke (5 tot 7), Ardooie (1 tot 10), Bredene (4 tot 10), Esen (5 tot 15), Gistelambacht (10 tot 18), Jabbeke (7 tot 8), Koekelare (9 tot 12), Kortemark (5 tot 8), Lichtervelde (4 tot 7), Slijpe (5 tot 13), Torhout (5 tot 15), Vlad slo (6 tot 18) en Woumen (7 tot 10).

22. Rijksarchief Brugge Fonds Brugse Vrije nr. 15826. In de inventaris wordt dit register omschreven als *messeghelt van de capelle van de lazariet te Couckelaere, 1522-1557*. Er wordt aan toegevoegd: *Cet argent se percevait à titre d'aumône dans les paroisses du Franc*. Dit zou de indruk kunnen wekken dat het de aalmoezen bevatte opgehaald om missen te laten opdragen in de kapel van de akkerzieken te Koekelare. Het register bevat in werkelijkheid de bijdragen — jaar- of gilddegeld — van de akkerzieken van het Brugse Vrije van 1522 tot en met 1557 met een hiaat voor de jaren 1540-1542. De term *messeghelt* heeft zijn ontstaan te danken aan het feit dat de dag waarop de akkerzieken bijeenkwamen bij hun kapel om de rekeningen te sluiten en een nieuw bestuur te kiezen, ingezet werd met een mis.

23. Over de organisatie van de akkerzieken in Vlaanderen bereiden we een artikel voor.

Als we de aantallen van 1523 — omdat ze de meest volledige zijn — vergelijken met de bevolking van de respectievelijke dorpen bekomen we hoge verhoudingen leprozen : bv. Aartrijke 7 op 244, Bredene 9 op 564, Esen 15 op 1122, Ettelgem 6 op 448, Werken 5 op 354. Zarren 3 op 482, Ruddervoorde 4 op 182, Koekelare 9 op 830²⁴.

Men zou kunnen veronderstellen dat bepaalde centra leprozen van elders hebben aangetrokken, zodat het verkeerd zou zijn zich blind te staren op deze concentraties, terwijl andere plaatsen ontbreken. Soms kan een zekere aantrekkingskracht gespeeld hebben, bv. te Koekelare waar het leprozen centrum van het Brugse Vrije gevestigd was. Esen, waar de Diksmuidse stedelijke leprozerie gelegen was, kan ook akkerzieken aangetrokken hebben²⁵. Daartegen kan men inbrengen dat de dorpen verplicht waren hun leprozen, voor zover ze zelf niet in hun levensonderhoud konden voorzien, te onderhouden, verplichting die in 1472 officieel afgekondigd werd en bij herhaling benadrukt²⁶. Zeer happig zullen de dorpen dus niet geweest zijn om vreemde akkerzieken te herbergen.

Om tot een meer verantwoord percentage te komen lijkt het ons aangewezen niet met dergelijke detailcijfers te werken, maar het totaal der akkerzieken te stellen tegenover dit der bevolking. Het bevolkingsaantal van het Brugse Vrije in 1520 werd geschat op ca. 60.000²⁷, de steden Aardenburg, Blankenberge, Damme, Oostburg, Oudenburg en Torhout niet inbegrepen. Daar in het lidgeldenregister sporadisch ook leprozen opgeteld zijn uit die steden moeten deze afgetrokken worden van het totaal der akkerzieken. De bevolkingscijfers van deze steden bijtellen bij de

24. De bevolkingsaantallen uit J. MERTENS, *De bevolking van het Brugse Vrije rond 1520. Demografische evoluties en gedragspatronen van de 9de tot de 20ste eeuw in de Nederlanden*, Studia Historica Gandensia nr. 200, Gent 1977, p. 145-166.

25. A. VIAENE, op. cit., p. 38 en 42.

26. O. MUS, *De leprozerij genaamd het godshuis der Hoge Zieken te Ieper, Oorkonden III*, Bijdragen tot de geschiedenis van de liefdadigheidsinstellingen te Ieper, IV, Ieper 1952, p. 49-51.

27. J. MERTENS, op. cit.

60.000 is minder nauwkeurig, omdat we het aantal leprozen niet kennen dat er in de stedelijke leprozerieën verbleef.

Uitgaande van het leprozenaantal van 1523 (omdat toen alle woonplaatsen vermeld werden) bekomen we 289 leprozen of op een bevolking van 60.000 inwoners bijna vijf leprozen op duizend (juister 4,8). Dit is zeer veel. Nu lag het aantal leprozen in 1523, nl. 314, wel iets hoger dan het gemiddelde voor de periode 1522-1557 dat 302 was, maar anderzijds was het verre van een piekjaar zoals bv. 1530 met zijn 360 akkerzieken (zie bijlage 2).

Tot nog toe schatte men het percentage leprozen in de XVIde eeuw lager. In de Pas de Calais waren in de XVde en XVIde eeuw 0,5 tot 1, te Lier in de XVIde eeuw 0,5 tot 1,5 en ook in Nijmegen, Kampen en Middelburg $\pm$ 1 leproos op duizend inwoners²⁸. Te Brugge bedroeg hun aantal (zowel in als buiten de leprozerie) van 1522 tot 1525 respectievelijk 23, 20, 18 en 21, of iets meer dan 1 per duizend²⁹.

Maar al deze resultaten betreffen steden of zijn bekomen op basis van stedelijke gegevens. We hebben er reeds op gewezen dat in de XVde en eerste helft van de XVIde eeuw het aantal leprozen dat in de stedelijke leprozerieën verbleef lager was dan dat der akkerzieken van dezelfde stad. Bovendien blijkt nu dat het platteland in de XVIde eeuw heel wat meer leprozen telde dan een naburige stad, zelfs als men rekening houdt met beide vestigingsplaatsen.

Zijn deze plattelandpercentages normaal voor de eerste helft van de XVIde eeuw of zijn ze hoog? Daarop zou kunnen geantwoord worden als vergelijking mogelijk ware. Dit is (voorlopig?) niet het geval. Wel hadden deken en gezworenen die het onderzoek in het Brugse Vrije in handen hadden, de naam gemakkelijk iemand leproos te verklaren. Herhaaldelijk werd er geklaagd over de vele leprozen die niet of nauwelijks aangetast waren³⁰. Anderzijds waren er meer armen op het platteland dan

28. A. BOURGEOIS, op. cit., p. 68-69; J. VERBEEMEN, *De verspreiding van de lepra te Lier in de XVIde en XVIIde eeuw (1492-1678)*, 't Land van Ryen, XVI, 1966, p. 170; G.N.A. KETTING, *Bijdrage tot de geschiedenis van de lepra in Nederland*, 's Gravenhage 1922, p. 12-13.

29. Als noot 4, p. 345-350

30. Bv. Stadsarchief Brugge Gheluwencbouc f° 198 r° en v^o (1520 sept. 1).

in de steden. En grotere armoede brengt minder goede hygiënische toestanden en een beperkter weerstandsvermogen met zich mee, die beide de besmettingskansen verhogen. Als verklaring mag niet aangevoerd worden dat er wellicht een trek was naar het platteland ; eerder het omgekeerde was het geval. De stedelijke leprozen waren immers bevoorrecht bij het bedelen : zij mochten op het platteland en in de kleine steden bedelen of laten bedelen, maar niet de plattelandsleprozen in de steden³¹.

Wanneer geen cijfers voorhanden zijn van de bewoners van de leprozerie én van de akkerzieken, is het dan definitief uitgesloten het leproze bevolkingsdeel te kennen ? Beschikt men over de registers van de onderzoekscentra met de onderzoeken naar de aanwezigheid van lepra, dan is dit niet het geval. Wel zijn dergelijke registers meestal van recentere datum. Dit van Ter Bank te Leuven bv. vangt aan op het einde van de XVde eeuw, deze van de Brugse en Ieperse leprozerieën eerst in de XVIde eeuw³². Opdat deze registers nuttig zouden zijn, moeten de onderzochten op naam met de resultaten van de onderzoeken genoteerd staan³³. Wanneer de verdachten uit een bepaalde plaats zo goed als uitsluitend naar een en hetzelfde onderzoekscentrum gingen, zijn deze cijfers betrouwbaar. Wanneer tegen de voorschriften in de verdachten zich lieten onderzoeken in meerdere centra zijn ze natuurlijk onvolledig.

Op basis van dergelijke registers is het leproze bevolkingsdeel

31. J. LAMEERE en H. SIMONT, *Recueil des ordonnances des Pays-Bas*, IIe série, IV (1536-1543), Brussel 1907, p. 218 (1540 juli 30).

32. Het Leuvense : A. UYTTEBROUCK, *Inventaire des archives de la léproserie de Ter Bank*, Brussel (ARA) 1963, nrs. 51-53 ; het Brugse : Archief O.C.M.W. Brugge, Fonds Magdalenaleprozerie reg. nr. 610 ; het Ieperse : O. MUS, *Inventaris van het archief van de Commissie van Openbare Onderstand Ieper*, Ieper 1972, p. 196-200. De onderzoeken zijn er echter niet chronologisch, maar volgens de plaats van herkomst genoteerd. De dateringen van de onderzoeken zijn zo goed als niet interpreteerbaar en de resultaten onduidelijk.

33. Zo is bv. voor Antwerpen soms het aantal onderzoeken opgegeven, soms het aantal leprozen. Daar de leprozen zich jaarlijks moesten laten heronderzoeken en geen namen vermeld worden is het niet duidelijk of de cijfers nieuwe dan wel reeds gekende ziektegevallen betreffen : A.F.C. VAN SCHEVEN-STEEN, *De visitatieprotokollen der leprozen te Antwerpen*, Bijdragen tot de geschiedenis, XIX, 1928, p. 337-353.

van Mechelen en Lier berekend³⁴ ; door de combinatie van rekeningen en onderzoeksregister dat van Jodoigne³⁵.

We hebben indertijd een formule uitgedokterd om het aantal leprozen op een bepaald ogenblik te kunnen berekenen op basis van de gegevens van het Brugse schouwingsregister. Dit hebben we toen uitgetest op Brugge en de methode bleek aanvaardbaar wanneer we de resultaten vergeleken met deze bekomen aan de hand van de rekeningen³⁶. We kunnen die ook toepassen op de steden die onder Brugge ressorteerden, wier verdachten zich in de Brugse leprozerie moesten laten onderzoeken en die in hetzelfde schouwingsregister staan opgetekend³⁷. We geven de resultaten voor drie jaren, nl. voor 1542 wanneer het voor het eerst mogelijk is de berekening te maken, voor 1555 wanneer dit voor het laatst het geval is en voor 1548 er midden in.

Aantal leprozen berekend op basis van het Brugse schouwingsregister.

	1542	1548	1555
Blankenberge	3	3- 4	2- 3
Damme	max. 1	max. 1	max. 1
Diksmuide	3- 4	2- 3	4- 6
Middelburg	14	8- 9	10-11
Nieuwpoort	11-14	11-13	10
Oudenburg	4- 5	2- 3	max. 1
Poperinge	10-11	5- 6	3- 4
Sluis	3- 4	2- 3	1- 2
Sint-Winoksbergen	7- 8	4- 6	4- 5
Veere	5- 6	4- 5	5- 6

34. J. VERBEEMEN, op. cit., p. 165-174 ; ID., *De verspreiding van de lepra te Mechelen in de XVIde-XVIIde eeuwen (1492-1677)*, Hand. Kon. Kring Oudheidk. Letterk. en Kunst te Mechelen, LXV, 1961, p. 71-77.

35. R. HANON DE LOUVET, *Histoire de la ville de Jodoigne*, I, Gembloux 1941, p. 339-340.

36. Als noot 8, p. 56-57.

37. Archief O.C.M.W. Brugge, Fonds Magdalenaleprozerie reg. nr. 610. De cijfers uit het onderzoeksregister zijn uitgegeven in het artikel vermeld in noot 8.

Het aantal leprozen in een bepaalde plaats en op een bepaald ogenblik meende Verbeemen gelijk te mogen stellen aan het totaal der leprozen die in de voorgaande twintig jaar werden herkend³⁸. Zo zouden in 1542 Blankenberge 6, Damme 5, Diksmuide 17, Middelburg 46, Nieuwpoort 43, Oudenburg 18, Poperinge 31, Sluis 12, Sint-Winoksbergen 24 en Veere 20 leprozen geteld heben. Deze cijfers zijn duidelijk te hoog.

De cijfers bekomen op basis van onze berekeningswijze interpreteren we niet verder — qua absolute cijfers — omdat aan de wet van de grote getallen niet voldaan wordt door de te kleine hoeveelheden. Wel laat er zich in 1542 nog een sterke verspreiding aflezen gevolgd door een daling, Diksmuide uitgezonderd. Dit werd ook voor Brugge vastgesteld: 1535-1542 kende een sterke stijging van het aantal lepralijders vergeleken met het begin van de eeuw en zeker met de tweede helft van de XVde eeuw. Dat er geen gestadige achteruitgang was, noteerde men eveneens voor Lier. Daar zette die ook slechts in naar het midden van de XVIde eeuw. Het Brugse onderzoeksregister met de onderzoeken in het Brugse kwartier bevestigt deze tendens. In 1520-1529 waren er bijna 18 leprozen per jaar, in 1530-1539 21, in 1540-1549 nog 12 om in 1550-1555 te dalen tot 9.

Zoals we reeds aanstipten moet men rekening houden met de mogelijkheid dat de verdachten zich elders lieten onderzoeken, alhoewel dit officieel niet toegestaan was. In de jaren 1549-1555 bezondigden sommige inwoners van Poperinge, Sint-Winoksbergen en Nieuwpoort zich daaraan³⁹. Desondanks mag men besluiten dat tussen 1542 en 1555 het aantal lepralijders afnam voor de steden maar niet voor het platteland.

De plattelandscijfers voor 1522-1555 (bijlage 2.) vertonen geen bepaalde tendens. De grote verschillen in opeenvolgende jaren, bv. 342, 238, 281 en 335, 268, 299 laten enkel toe te vermoeden dat niet regelmatig betaald werd.

38. J. VERBEEMEN, *De verspreiding van de lepra te Lier*, p. 170.

39. Archief O.C.M.W. Ieper reg. nr. 656. Vanuit Poperinge ging men in de jaren 1549-1558 10 keer op onderzoek naar Ieper tegen 6 keer naar Brugge (tot 1555). Van uit Sint-Winoksbergen was dit 12 maal tegen 15 maal naar Brugge in de periode 1549-1555. Tenslotte gingen in 1554-1555 twee inwoners uit Nieuwpoort naar Ieper tegen 6 naar Brugge.

BESLUIT :

Leprozen waren talrijk in de XIIde, XIIIde en zeker nog in de eerste helft van de XIVde eeuw. Er zijn voor Brugge geen argumenten — en tot nog toe ook niet voor Vlaanderen en omliggende vorstendommen — om tot een sterke afname in de XIVde eeuw te konkluderen. Tot hiertoe was deze konklusie gesteund op toestanden in leprozerieën waar slechts een bevoorrecht deel van de bevolking terecht kon en werd geen rekening gehouden met de talrijke akkerzieken aan de rand van de steden. In de XVde en eerste helft van de XVIde eeuw waren zij stellig talrijker dan de *prebendarii* in de leprozerieën. Terwijl er zeker in de XVIde eeuw meer lepralijders waren op het platteland i.c. het Brugse Vrije, dan in de (meeste) naburige steden.

Methodologisch moeten we vaststellen dat onderzoeksregisters nauwkeuriger resultaten geven dan rekeningen. De groep akkerzieken wordt er niet uitgeschakeld. Toch is ook omzichtigheid geboden.

De sterke verschillen in het aantal leprozen op korte tijdsparren en korte afstand laten samen met de nog weinig talrijke gegevens niet toe te veralgemenen.

Bijlage 1 :

De verspreiding van de akkerzieken in het Brugse Vrije in de periode 1522-1525⁴⁰.

N.B.: Enkel de lijst van 1523 geeft alle namen en woonplaatsen. In deze van 1522, 1524 en 1525 worden telkens lidgelden overgemaakt door de deken en/of de onderdeken zonder vermelding van wie of van waar. Vanaf 1526 worden tenslotte nog enkel de namen en geen woonplaatsen meer vermeld.

40. Rijksarchief Brugge, Fonds Brugse Vrije reg. nr. 15826. De nog bestaande lokaliteiten in België die terug te vinden zijn in *HOUET & CLEEREN, Modern Woordenboek der Belgische Gemeenten*, Brussel 1968, zijn niet verder gelokaliseerd; deze die tot Nederland behoren en deze die niet meer bestaan wel.

Plaatsnamen	1522	1523	1524	1525
Aardenburg ⁴¹	2	5	—	—
Aartrijke	6	7	7	5
Adegem	3	3	1	4
Ardooie	8	9	1	10
Beernem	1	1	2	1
Beerst	—	2	3	4
Bekegem	1	1	2	1
Beveren ⁴²	1	3	—	3
Blankenberge	3	1	1	—
Bovekerke	1	1	—	—
Bredene	4	9	7	10
Capelle ⁴³	—	1	1	1
Damme	—	—	—	1
Dudzele	3	2	3	1
Eernegem	5	4	—	3
Esen ⁴⁴	9	15	9	5
Ettelgem	—	6	6	5
Gelygheim ⁴⁵	2	—	—	—
Gistel (ambacht)	18	12	10	13
Gits	1	1	1	2
Groede ⁴⁶	2	1	—	—
Handzame	4	3	5	8
Hanekenswerve ⁴⁷	3	1	2	1
Heist	2	3	—	1
Houtave	1	—	2	—

41. Nederland prov. Zeeland.

42. Ofwel Beveren in het arr. Roeselare ofwel Beveren in het arr. Veurne.

43. Werd Westkapelle, Schuiferskapelle, Sint-Pieterskapelle enz. bedoeld, of een van de vele wijken die zo genoemd werden? : K. DE FLOU, *Woordenboek der toponymie van West-Vlaanderen, Vlaamsch-Artesië, het land van den Hoek, de graafschappen Guines en Boulogne en een gedeelte van het graafschap Ponthieu*, 18 dln., Gent-Brugge 1914-1938, VII, k. 112 en volgende en vooral k. 124.

44. Gehucht van Diksmuide.

45. Mogelijk werd Gullegem bedoeld, maar dat ligt in het Kortrijkse en behoorde tot het ressort van Gent.

46. Nederland prov. Zeeland.

47. Een voormalige parochie ten westen van Aardenburg : K. DE FLOU, op. cit., V, k. 403 en volgende.

Leprozen te Brugge en 't Brugse Vrije

Ichtegem	3	4	3	4
Jabbeke	7	7	8	8
Kadzand ⁴⁸	1	2	1	—
Keiem	—	4	—	7
Klemskerke	5	6	4	5
Klerken	1	1	—	2
Koekelare	10	9	9	12
Koksijde	1	1	1	—
Koolkerke	2	2	3	2
Kortemark	8	7	5	6
Lapscheure	2	2	1	—
Leffinge	—	7	4	7
Leke	1	4	4	6
Lichtervelde	6	7	5	4
Lissewege	5	6	4	—
Loppem	2	1	4	3
Maldegem	7	7	6	3
Mannekensvere	—	2	—	—
Meetkerke	3	2	1	1
Merkem	3	5	5	5
Middelburg	4	5	—	2
Moere	—	2	3	—
Moerkerke	2	4	2	2
Nieuwmunster	1	1	—	—
Oedelem	—	1	—	—
Oostburg ⁴⁹	6	4	—	—
Oostkamp	3	3	1	3
Oostkerke ⁵⁰	—	1	1	2
Oudenburg	7	1	—	1
Roksem	—	—	1	2
Ruddervoorde	4	4	9	4
Schoondijke ⁵¹	1	1	—	—
Schore	—	2	1	—
Sijsele	3	2	1	—
Sint-Andries	—	2	—	3
Sint-Jan-in-Eremo	1	1	1	1

48. Nederland prov. Zeeland.

49. Nederland prov. Zeeland.

50. Ofwel bij Brugge ofwel aan de IJzer, arr. Diksmuide.

51. Nederland prov. Zeeland.

Sint-Kruis bij Aardenburg	1	1	—	—
Sint-Kruis bij Brugge	2	5	—	—
Sint-Kruis (onbepaald)	1	—	2	—
Sint-Laureins	1	1	1	—
Sint-Margriete	1	1	2	1
Sint-Pieters-op-den-dijk ⁵²	—	—	2	—
Slijpe	13	7	5	7
Snaaskerke	—	1	1	1
Snellegem	2	2	1	1
Stalhille	1	2	1	1
Stene	—	1	2	2
Torhout	15	14	12	6
Uitkerke	5	2	—	1
Ursel	—	1	1	—
Varsenare	2	3	—	—
Vijve ⁵³	—	1	1	—
Vladslo	18	7	6	10
Vlissegem	1	—	2	1
Wulravenchyde ⁵⁴	3	1	—	2
Watervliet	—	1	1	—
Wenduine	1	4	4	4
Werken	5	5	3	3
Westende	3	2	—	2
Westkapelle	—	—	3	1
Westkerke	4	3	2	2
Wolen ?	2	—	—	—
Woumen	8	10	7	9
Zande	—	3	3	2
Zarren	4	4	3	4
Zedelgem	4	7	6	5
Zerkegem	1	2	3	5
Zevekote	2	6	6	8
Zuienkerke	3	—	—	1
Zwevezele	2	5	—	2
Woonplaats niet bepaald	4	—	76	65

52. Parochie nu ingelijfd bij Brugge.

53. Hoogstwaarschijnlijk Vijve-kapelle, een parochie onder Sint-Kruis-Brugge. Sint-Eloois-Vijve ligt immers in het Kortrijkse dat tot het kwartier van Gent behoorde.

54. Wijk van Middelkerke.

Leprozen te Brugge en 't Brugse Vrije

Bijlage 2 :

Het aantal akkerzieken in het Brugse Vrije in 1522-1557.

jaar	aantal	jaar	aantal	jaar	aantal
1522	288	1534	274	1546	335
1523	314 ⁵⁵	1535	260	1547	314 ⁶¹
1524	307	1536	270	1548	335 ⁶²
1525	322 ⁵⁶	1537	296	1549	268
1526	296 ⁵⁷	1538	285	1550	267
1527	314 ⁵⁸	1539	297	1551	299
1528	311 ⁵⁹	1540	—	1552	297 ⁶³
1529	335 ⁶⁰	1541	—	1553	313
1530	360	1542	—	1554	319
1531	342	1543	313	1555	310
1532	238 ⁶⁰	1544	285	1556	304
1533	281	1545	295	1557	324 ⁶⁴

55. In het register wordt als totaal opgegeven 313 personen plus de vrouw van Jan Paedse. Wij tellen er met vrouw Paedse inbegrepen 312. Blijkbaar werden sommige namen ten onrechte doorstreept.

56. Wij telden 320.

57. Wij telden 298.

58. Berekend op basis van het ontvangen bedrag en eigen telling vermits geen totaal werd gemaakt.

59. Controle van het opgegeven aantal was moeilijk door de vele toevoegingen en de gaten in het papier.

60. Controle was ook hier onmogelijk. Dit cijfer werd opgegeven maar de lijsten bleken niet volledig te zijn.

61. Zie f° 104.

62. Zie f° 101 v°.

63. Wij telden 298.

64. Wij telden 323.